

ÖNSÖZ

el-Fettah, Allah'ın rızkın ve güzelliklerin kapılarını açan ismidir. Mümin, Rablerin Rabb'inin bütün kapıları açan olduğuna îman ettiği anda kendi korkularının, ümitlerinin, isteklerinin, endişelerinin kapılarını kapatır. Hevâsını ve cüzî iradesini terk eder; eksikliğini, aczini idrak eder. Ne zaman ki sırlar hazinesine ulaşır, hakikat madenini bulur, hayat çeşmesine geri çekilir. İşte bu, hayât-ı tayyibedir. Görür ki halkın varlığı, Hakk'ın varlığı yanında yokluktur. Bilir ki Hakk'ın bekâsı yanında halkın bekâsı, fenâdır. Fark eder ki Hakk'ın yüceliği yanında halkın yüceliği ancak zillettir. Öyle bir hâle gelir ki artık sadece güneşin cemâlini müşâhede ettiği zaman görünen bir toz tanesidir.¹

Bütün buradan anlaşılıyor ki Hakk'a yönelip Hakk'a kapılarını açan, Sâlih'in hikmetini anlayabilir.

1 Sem'ânî, *Ravhü'l-Ervah (The Repose of the Spirits)*, s. 84.

“SÂLİHİYE” KELİME’SİNDEKİ “FÛTÛHÎ” HİKMETİN AÇIKLANMASI

Kur’ân-ı Kerîm’de Semûd kabilesine peygamber olarak gönderildiği bildirilen Hz. Sâlih’in (A’râf, 73; Neml, 45), kavminin en itibarlı ailesine mensup olduğu rivayet edilir. Şeceresi İslâm kaynaklarında Nûh oğlu Sâm oğlu İrem oğlu Âmir (Âbir) oğlu Semûd oğlu Hâzir oğlu Ubeyd oğlu Mâşih (Mâsîh) oğlu Esif (Âsîf) oğlu Ubeyd oğlu Sâlih şeklinde Hz. Nûh’a bağlanır. Sâlih Peygamber kendi milleti arasında da güvenilir, hastaları ziyaret eden, zayıfları ve yoksulları gözeten, hayır işleriyle uğraşan bir kişi olarak tanınır; ayrıca “geleceğe dair kendisinden ümit beklenen bir kimse” olarak tanımlanır (Hûd, 62).

Semûd kabilesinin kökenine ilişkin çeşitli görüşler vardır. Bazı şarkiyatçılar Semûd’un bir Yahudi kabilesi olduğunu ileri sürmüştür (Abdülvehhâb en-Neccâr, s. 79). İslâm kaynaklarında Semûd, Hz. İsmâîl’den önceki döneme ait olup Arabü’l-Ârîbe (hâlis Arap) diye isimlendirilen, soyu kesilmiş eski Arap kabilelerinden biri olarak yer alır. Âd kavmiyle aynı soydan olan kabile mensupları Sâm’ın oğlu İrem’de birleşirler ve Âd kavminin bakiyesi olduklarından İkinci Âd (Âd-ı uhrâ) olarak da bilinirler. Suriye ile Hicaz arasındaki

Hicr'de yaşadıkları için (A'râf, 73-79) Kur'an'da "Ashâbü'l-Hicr" diye de anılırlar (Hicr, 80). Hicr, Arap Yarımadası'nın kuzeybatısında Medine-Tebük yolu üzerinde Teymâ'nın yaklaşık 110 km. güneybatısında, içinden Hicaz Demiryolu'nun geçtiği sarp kayalıklarla çevrili vadinin ve bu vadideki şehrin adıdır. Bugünkü Alâ adlı yerleşim biriminin 15 km. kuzeyine düşmektedir. Sâlih Peygamber'le ilgisi dolayısıyla buraya Medâinüsâlih de denilmiştir. Bu şehirden günümüze kadar gelen kalıntılar ve dağlarda yontulmuş evler buranın eskiden bir uygarlık merkezi olduğunu gösterir. Semûd kavmi Vâdilkurâ'da kayaları oyarak evler (Fecr, 9), düz arazide saraylar yapmıştır. Onların zamanında Vâdilkurâ çevresi bir medeniyet merkezi, dağlar içinde oydukları meskenler ince birer sanat eseri idi (Yâkût, II, 220-221; Tecrid Tercemesi, IX, 134-139; ayrıca bk. Semûd).

Âd kavminden sonra gelişip güçlenen Semûd kavmi başlangıçta tevhid inancına sahipti; Allah'ın birliğine, peygambere ve âhiret gününe inanıyordu. Ancak zamanla Âd kavmi gibi putlara tapmaya ve peygamberleri yalanlamaya başladı (Şu'arâ, 141). Bunun üzerine Allah tevhid inancını öğretmesi için aralarından Sâlih'i peygamber olarak görevlendirdi. Hz. Sâlih kavmine kendilerine gönderilmiş güvenilir bir peygamber olduğunu, Allah'a kulluk etmeleri gerektiğini, O'ndan başka bir ilâhın bulunmadığını, Allah'a karşı gelmekten sakınmalarını ve kendisine itaat etmelerini, buna karşılık kendilerinden herhangi bir ücret talep etmediğini söyledi (Şu'arâ, 142-145). Ayrıca kavmine Allah'ın verdiği nimetleri hatırlatarak bu nimetlere şükredip Allah'a karşı gelmekten sakınmaları, O'nun emir ve yasaklarına uymaları, haddi aşır yeryüzünde fesat çıkaranların peşinden gitmemeleri gerektiğine ve bu nimetlerle birlikte dünyanın ebedî olmadığına dikkat çekti (A'râf, 74; Şu'arâ, 146-149).

Önceki peygamberlerde görüldüğü gibi kavminden küçük bir topluluk Sâlih Peygamber'e îman ederken başta ileri gelenler olmak üzere çoğunluk onun peygamberliğini inkâr etti. Bunlar Sâlih'i büyülenmiş ve uğursuz olmakla, ayrıca şımarıklık ve yalancılıkla suçladılar (Neml, 47; Kamer, 23-25). Sâlih Peygamber'in tebliğinde ısrar etmesi üzerine ondan peygamberliğini doğrulayıcı bir mucize getirmesini istediler ve ancak o zaman îman edeceklerini söylediler. Sâlih de onlara apaçık bir mucize olarak dişi bir deveyi getirdi. Bu devenin mucize olma yönü İslâm kaynaklarında sert bir kayadan canlı bir hayvan olarak çıkarılması, bütün kavmin tükettiği miktarda su içmesi ve içtiği su kadar süt vermesi şeklinde açıklanmıştır (M. Ali Sâbûnî, s. 306). Sâlih Peygamber kavminden bir günü deveye, bir günü kendilerine tahsis etmek üzere su içme konusunda belli bir sıraya uymalarını istedi (Şu'arâ, 155-156). Ayrıca kendilerine gönderilen bu deveye zarar vermemeleri, aksi takdirde ilâhî azâbın üzerlerine ineceği hususunda onları uyardı (A'râf, 73; Hûd, 64). Fakat devenin varlığından rahatsızlık duyan bir grup inkârcı deveyi öldürme planları yapmaya başladı. Kur'an'da bozguncu diye nitelendirilen ve dokuz kişiden oluştuğu belirtilen (Neml, 48) bu grup içinden, rivayete göre Kudâr b. Salif adlı bir kişi deveyi yakalayıp ayaklarını kesti, diğerleri de kılıçlarıyla onu parçaladılar. Ardından kendilerini korkuttuğu azâbı getirmesi için Sâlih Peygamber'e meydan okudular (A'râf, 77). Sâlih Peygamber'in onlara üç günün sonunda istedikleri azâbın geleceğini bildirmesi üzerine (Hûd, 65) kendisini ve ailesini öldürmek istediler (Neml, 49). Fakat Allah, dördüncü günün sabahında korkunç bir gürültü ve yıldırımların ardından gelen şiddetli bir sarsıntı ile onları helâk etti (A'râf, 78; Fussilet, 17; Kamer, 31). Helâkin ertelenmesiyle ilgili üç günlük süre içinde birinci gün inkâr-

cıların yüzlerinin sarardığı, ikinci gün kızardığı, üçüncü gün karardığı ve bu şekilde içeriden bir bozulmanın ortaya çıktığı, üç gün tamamlandığında âsi kavmin tamamen yok olduğu belirtilmiştir (İbnü'l-Arabî, s. 125). Bir rivayete göre Sâlih Peygamber'le birlikte ona tâbi olan 120 kişi helâkten kurtulurken geri kalan 5000 kişi helâk olmuştur (M. Ali Sâbûnî, s. 310). Bunun üzerine Sâlih'in kendisine inanan toplulukla birlikte Mekke'ye göç ettiği nakledilir. Bir diğer rivayete göre ise Hz. Sâlih vefat edinceye kadar Filistin'de Remle yakınlarında yaşamıştır.

Resûl-i Ekrem, Tebük Gazvesi sırasında askerleriyle birlikte Semûd kalıntılarının bulunduğu Hicr'e gelmiş, askerler Semûd halkının içtiği kuyulardan su içmiş, hamur yoğurup ekmek yapmış ve yemek hazırlamıştır. Fakat Resûlullah yemeği dökmelerini ve ekmekleri develere yedirmelerini emretmiştir. Daha sonra onları konakladıkları yerden kaldırarak Sâlih'in devesinin su içtiği kuyunun başına götürmüş, bu davranışının sebebini açıklarken de, "Onların yaşadığı felâketin sizin başınıza gelmesinden korktum." demiştir (Müsned, II, 117). Başka bir rivayette Resûl-i Ekrem'in, Hicr'de bulunduğu bir sırada Hicr halkının başına gelenlerden duyduğu üzüntüyü dile getiren ve yanındakileri bu olaydan ibret almaya teşvik eden sözler söylediği belirtilmektedir (Müsned, II, 58, 72; Buhârî, "Megâzî", 80; Müslim, "Zühd", 38).²

2 Ahmet Güç, "Sâlih", *DİA*, c. 36, s. 32-33.

“FÜTÛHÎ HİKMET”

- Fütuh, fetihler demek olup fe, te, ha harflerinden oluşmuş, açmak ya da açık anlamına gelmektedir: “*Göklerin kapıları onlara açılmaz.*” (Ar’âf, 40).

Fetih, hüküm demek olup Allah el-Fâtih, yani hüküm verendir: “*De ki: Rabb’imiz hepimizi bir araya toplayacak, sonra da aramızda hak ile hüküm verecek. O öyle yegâne hüküm veren, her şeyi bilendir.*” (Sebe’, 26).

Göndermek anlamına da gelir: “*Allah insanlara bir rahmet fethedirse (gönderirse), onu engelleyecek yoktur.*” (Fâtır, 2).

Başka bir mânâ da, açıklamak anlamındadır: “*Rabb’inizin huzurunda aleyhinize delil olarak kullansınlar diye mi tutup Allah’ın açıkladığı (fetehe) hakikati onlara söylüyorsunuz.*” (Bakara, 76).

Yardım (feth) ya da hüküm ve yardım dilemek (istiftah) anlamında: “*Biz sana açık bir fetih [yardım] verdik.*” (Fetih, 1); “*Fetih istiyorsanız, işte size fetih.*” (Enfâl, 19).

Fetih Günü anlamında: “*De ki: Fetih günü inkâr edenlere îmanları fayda vermez.*” (Secde, 29).³

- el-Fettah Allah’ın rızkın ve güzelliklerin kapılarını açan ismidir. Mümin, Rablerin Rabb’inin bütün kapı-

3 Suad el-Hakîm, *İbnü’l-Arabî Sözlüğü*, s. 191-192.

ları açan olduğuna îman ettiği anda kendi korkularının, ümitlerinin, isteklerinin, endişelerinin kapılarını kapatır. Hevâsını ve cüzî iradesini terk eder, eksikliğini, aczini idrak eder. Ne zaman ki sırlar hazinesine ulaşır, hakîkat madenini bulur, hayat çeşmesine geri çekilir. İşte bu hayât-ı tayyibedir. Görür ki, halkın varlığı, Hakk'ın varlığı yanında yokluktur. Bilir ki, Hakk'ın bekâsı yanında halkın bekâsı, fenâdır. Fark eder ki, Hakk'ın yüceliği yanında halkın yüceliği ancak zillettir. Öyle bir hâle gelir ki, artık sadece güneşin cemâlini müşâhede ettiği zaman görünen bir toz tanesidir.⁴

İbn Arabî'ye göre Allahu Azîmü'ş-şân yaratılıştan bahsederken yoktan var etmek değil, O'nun mutlak varlığından açığa çıkartmak anlamında kullanmıştır. Bu gerçekte sadece mantığın oluşturduğu bir derecelenıştır. Bu durumda önce feyz-i akdes gerçekleşir. Yani Allah'ın isimlerinin zâtının, yaratılmışların kabiliyetlerinde, başka bir ifadeyle de âyân-ı sâbitelerinde tecellî etmesidir. Yani açış anlamında fetihtir. Bu da ilk fetih ya da ilk anahtardır.

Binâenaleyh o şahıs, ismin zâhiri, o isim de o şahsın bâtınıdır. O halde anlaşılıyor ki, cennetlik veya cehennemlik oluşu, kişinin bâtınında sabit olan şeyin hükmüdür. Yani âyân-ı sâbitelerinde sabit olan şeylerdir. Bu durumda Hakk'ın zâtının bir ya da birkaç isim halinde kulda zuhuru veya zuhur ediş şekli onun mesuliyetidir.

İkinci fetih ise feyz-i mukaddes ile anlatılıp bu sefer âyân-ı sâbitedeki açılışın sûretlere zuhurudur. Bu anahtar, varlığı mertebeden yani esas mânâsından sûretlere çıkaran ilâhî isimler şeklinde zuhur eder. Fakat bunlar ancak Allah'ın bildirmesi ile bilinirler. Çünkü burada mutlak hibe ve cömertlik vardır.

4 Sem'ânî, *Ravhü'l-Ervah* (The Repose of the Spirits), s. 84.

Aslında ne gayb ne de şehâdet vardır. Buna göre anahtar, istidadını ve Allah'ın sendeki ilmini kabul etmen olup, bunun adına "öğrenmen" denir. Fetheden öğretir. İstidat kazanılmış değildir, ilâhî bir vergidir, bu nedenle bunu ancak Allah bilir. Allah tarafından istidat meydana geldiğinde anahtar gerçekleşmiş olur. Öğretme tamamlanana kadar açılma sürer.

Buradan anlaşılıyor ki, Allahu Azîmü'ş-şân kendinden zuhur eden isim ve sıfatları kullarının âyân-ı sâbitelerinde aşikâr etti. Bu yaratılıştaki ilk safhasıdır. Bu hâli ister "*İstedim ki bilineyim*" diyerek, isterse Hz. Mevlânâ'nın dediği gibi "Allah'ın sonsuz güzelliğinin taşması" şeklinde idrak edebiliriz. Bir başka deyimle isim ve sıfatların zâtı, Allah'ın zâtından (ahadiyetinden) feyz denen bir enerjiyle (feyz-i akdes) âyân-ı sâbitelere doğru devamlı akmaktadır. Buna ilk fetih, ilk anahtar denir. Âyân-ı sâbitenin sahibi olan şahıs, kendindeki Allah'a ait ismin zâhiri yani vücudu, o isim de o insanın bâtını yani içidir. O halde herkes bâtınında var olduğu ismin hükmündedir. Bu durumda şakînin şakîliği de, sait'in saitliği de ezelîdir.

İkinci fetihde ise âyân-ı sâbitedeki isimlerin hakîkatinin vücutlara doğru akması ve ilâhî isimlerin o vücutta zuhurudur. Buna da feyz-i mukaddes denir. Fakat bu isimlerin kul tarafından idraki ve vücutta açığa çıkması Allah'ın bildirmesiyle olur. Buna göre ikinci açılıştaki kul Allah'ın tecellisini kabul edip öğrenme sıfatıyla sıfatlanır. Allah'ın lütfu olan öğretme tamamlanana kadar açılış devam eder.

Bu anlamda Avni Konuk Hazretleri diyor ki:

- "Fütûhiyye hikmeti'nin Sâlih Kelimesi'ne tahsîs edilmesindeki sebep budur ki: Asla beklenmediği halde, dağ açılıp Sâlih'in (a.s) nâkası (dişi devesi) çıktı. Hiç beklen-

meyen bir şekilde, dağdan dışı devenin çıkışı, Sâlih'in (a.s) mu'cizesi idi. Ve 'fütûh' ise, hiç beklenmeyen bir şeyden bir şeyin açığa çıkmasından ibârettir."⁵

Hız. Sâlih bu durumda Allah'ın lütfettiği gayb anahtarını açma mucizesine sahiptir. Yani, onun mürid-i kâmilliği ümmetinden her yaratılmışta ezeli istidadın ortaya çıkması için Allah'ın ona izin vermesidir. Bu durumda, istidadı kâfirlik olanın kâfirliği ortaya çıktı. Yani küfrü fethedilmiş oldu, bir kısmının da îmanı fethedilmiş oldu.

Allah'ın büyük lütfu ile kâmil insan, kişinin ezeli istidadını ortaya çıkarır ve ikinci açılışı yapar.

Bunları yalnız Allah'ın bilışı, Mülk Sûresi'yle de açıklanabilir. "*Yaratan bilmez mi? O latîf ve habîrdir.*" (Mülk, 14). Buradaki latîf, Allah'ın isimlerinin kulun içine girip ondan ortaya çıkması değil, sadece varlıklara tenezzül edip onlarda zuhurudur. Elif harfinin her harfin okunmasını sağladığı halde hiçbir zaman o harfin içine girip yok olmayışı gibi. Bütün bu delillere rağmen, bu sirâyetin nasıl olduğunu veya ne zaman ve ne şekilde olacağını ancak O'nun hükmü bilir.

Konevî'ye göre Sâlih ile fetihler arasındaki ilişki dağın yarılıp ondan devenin çıkması ile alâkalıdır. Allah Âdem'in yaratılışını kendisine izafe ettiği gibi, o deveyi de Sâlih'e izafe etmiştir. "*Muhakkak ki ben topraktan bir insan yaratacağım. Onu tesviye ettiğimde ve ruhumdan ona üflediğimde ona secde ediniz.*" (Sâd, 71-72).⁶ Yani Allah yaratır, mürid aşikâr eder. Buradan anlaşılıyor ki yaratılışın başı Arâf Sûresi'nin 189. âyetidir: "*Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan da, yanında huzur bulsun diye zevcesini yaratan O'dur. Eşi ile birleşince,*

5 Ahmed Avni Konuk, *Füsûsu'l Hikem Şerhi*, s. 556.

6 Sadreddin Konevî, *Füsûsu'l-Hikem'in Sırları*, s. 81.

hafif bir yük yüklendi. Onu bir müddet taşıdı. Ağırlaşınca, rableri Allah'a, 'Yemin olsun ki, bize kusursuz bir çocuk verirsen, şükredenlerden olacağız diye dua ettiler.'"

Burada Allah'ın Âdem'i yaratmasıyla, Sâlih'in deveyi çıkartması arasındaki ilişki iki yöndendir. Görünüşte her ikisi de cansızdan canlı zuhurunu anlatmış ve meleklere Âdem'e secdeyi emrettiği gibi Sâlih'in kavmine de deveye hürmet etmesini emretmiştir. Bu durumda anlaşılıyor ki, Allah kendi varlığından var edip onda istidat zuhur ettirir. Bu istidadı ortaya çıkaran mürşid-i kâmillerdir. Bu yüzden Allah, kuldaki istidada hürmet etmemiz ve secde etmemiz gerektiğini emrettiği gibi, mürşidin o istidadı ortaya çıkarışına da hürmet etmemiz gerektiğini bildirir.

- Sem'ânî diyor ki, "Hayat ruhla gelen değil, fetihle gelendir. Ölüm de ruhu alıp götüren değil, îmanı çekip alandır."⁷
- Kenan Rifâî Hazretleri de buyuruyor ki: "O sır nâkası (devesi), sade Hz. Sâlih'te değil sende de var, bende de var. Bir kimse sülûkte kemâle eriştikçe, taş gibi olan kalbinden o sır nâkası zuhur eder. Ve gönül bahçesinden irfan güllerini ve îman sümbüllerini otlar ve Hakk'ın esrarı menbaından kana kana içer. Bir kimsenin yolunda ilerlemesi için, kâmil bir rehber ihtiyacı olmaması düşünülemez. Ancak onun irşat ve yardımıyla bir taş gibi olan kalbin yumuşaması mümkün. Kâmil insan zamanın Sâlih'idir."⁸

Bütün bu hakikatlerden maksat onun mutlak zâtının ilk taayyününün (ba) zuhura gelişi, bu zuhurda gizli hazineden isim ve sıfatların ortaya çıkışıdır. Böylece hakikatler vücutla

7 William C. Chittick, *İlâhî Aşk*, s. 301.

8 Ken'an Rifâî, *Sohbetler*, s. 624.